

Tieteellisen lehden tekemisestä ja lukijaystävällisyydestä

Suora lukijapalaute on tieteellisen lehden toimitukselle harvinaista herkkua. Seppo Vuokko on *Terran* luonnonmaantieteeseen kallistuneena lukijana narkästynyt lempiaihepiiriensä näkymättömyyteen lehdessä. Tämän ohella hän kaipaa lisää kepeyttä ja

taitavampaa lukijan mielenkiinnon herättelemistä. ”Maallikkoveljen” näkökulmastaan hän kertoo *Terran* edustavan sisällöltään, luettavuudeltaan ja ulkoasultaan ammattimaantieteilijöiden toisilleen kirjoittamaa tasapaksua ja uuvuttavaa ”töhnää” (Vuok-

ko 2006). Koska Vuokon mielipiteillä on tuntumani mukaan tiettyä kaukupohjaa osassa *Terran* lukijakuntaa, ei raisunpuoleista puheenvuoroa voi sivuuttaa pelkkänä luontotoimittajan ja -kirjailijan aiheetomana räksytyksenä. Olen Vuokon mainitsemassa pääkirjoituksessa (Vuolteenaho 2005: 245) tuonut esille näkemykseni siitä, ettei lehden tieteellistä laadukkuutta ja yleisempää merkitystä yhteiskunnassa tulisi nähdä vastakkaisiksi tavoitteiksi. Tässä vastineessani haluan tarjota lisäselvennyksiä ja -perusteluja sille, miksi *Terra* on vuosien saatossa muotoutunut sellaiseksi kuin on – eli ”ensisijaisesti akateemisten maantieteilijöiden ammattilehdeksi” (Raento 2004: 258) ja vasta toissijaisesti Vuokon toivomaksi maantiedettä populaarimmin esiteltäväksi jäsen- ja aikakauslehdiksi. Tämä *Terran* omaksuma rooli kotimaankielisenä tieteellisenä julkaisuna, jonka artikkeli- ja katsausosastoissa ilmestyy alkuperäistutkimuksia sekä yhteenvetoja ja avauksia maantieteen eri aloilta, on syystä tai toisesta jäänyt Vuokolta sisäistämättä, vaikka valintaa on useassa yhteydessä yritettykin perustella (esim. Husso 2000; Raento 2004; Vuolteenaho 2005).

Vuokon arvosteleman sisällöllisen kiinnostamattomuuden osalta on todettava, että *Terrassa* käsitellyt aihepiirit valikoituvat mitään maantieteen erityisalaa suosimatta sen mukaan, millaisia käsikirjoituksia siihen tarjotaan. Sama koskee yhtä lailla luonnonmaantiedettä kuin Vuokon mielenkiinnostomiksi kokemia erityisalvoja. Tiettyjen ajankohtaisten teemojen osalta *Terran* toimitus kyllä aika ajoin patistelee eri alojen asiantuntijoita astumaan foorumille. Esimerkiksi viime vuoden kakkosnumerossa ilmestyneisiin tsunami-aiheisiin kirjoituksiin idea syntyi toimittajavetoisesti. Samoin vuotuiset teemanumerot ovat osin toimituksen käsissä oleva keino ohjata lehden sisältöä, olkoonkin että varsinaisen päätoiminnan aihepiiristä tekee Suomen Maantieteellisen Seuran hallitus. Toivoa sopii, että esimerkiksi ensi vuoden vesiaiheinen teemanumero korjaa osaltaan sisällöllistä balanssia Vuokon toivomaan suuntaan. Pirteällä oteella esimerkiksi maapallon aridien alueiden erityiskysymyksiä ja muita luonnonmaantieteellisiä ilmiöitä käsittelevät jutut ovat tietysti tervetulleita lehden muihinkin numeroihin. Suosittelen lämpimästi Vuokkoa ja muita sujuvakynäisiä luonnontutkijoita ja -tuntijoita tarjoamaan ”sadetta autiomaahan” nykyistä ahkerammin. Lehden sisältö syntyy ”loppupeleissä” aina kirjoittajavetoisesti.

Vuokko kritisoi *Terrassa* käytössä olevaa käsikirjoitusten referee- eli vertaisarviointimenettelyä siitä, että se ohjaa tutkijoita kirjoittamaan tekstejään ”tutkijatovereille, ei maallikkoveljille”. Epäilemättä näin onkin. Käsikirjoitusten prosessoin-

tiin liittyvät käytännön ratkaisut heijastuvat väistämättä paitsi yksittäisten kirjoitusten tyyliin, myös koko lehden sisältöön. Jopa se, etteivät jonkin tietyn erityisalan tuntijat järin aktiivisesti julkaise tutkimuksiaan *Terrassa*, voi hyvinkin olla epäsuoraa seurausta toimitustyöhön liittyvistä käytännön valinnoista. On täysin mahdollista, että esimerkiksi luonnontutkijoiden rimaa tarjota julkaisujaan kansainväliseltä impaktiarvoltaan olemattomaan kotimaankieliseen lehteen nostaa paradoksaalisesti juuri se, että lehdessä on käytössä ”kovaa” kansainvälistä tapaa vastaava referee-käytäntö. Eri asia kuitenkin on, kuinka järkevää laajemmassa katsonnassa olisi *Terran* kannalta luopua vertaisarviointista. Nykysysteemissä muutos mitä luultavimmin merkitsisi muun muassa Tieteellisten Seuran Valtuuskunnan (aiemmin Suomen Akatemian) tieteellisille lehdille myöntämän julkaisuavustuksen menettämistä, kirjoittajien motivoimista akateemisen meritoitumisen sijasta täysin toisin keinoin (= reippaita rahallisia korvauksia maksamalla) – eli käytännössä lehden koko toimintaidean ja rahoituspohjan totaalista uudistamista.

On sinällään positiivista, että vallitsevia tieteelliseen kulttuuriin liittyviä itsestäänselvyksiä ja toimintatapoja avoimesti kyseenalaistetaan. Yhdysvalloissa toisen maailmansodan jälkeen yleistyntä anonymien ulkopuolisten arvioitsijoiden käyttöön perustuvaa referee-käytäntöä markkinoidaan nykyään usein valitettavan kriittömästi jonkinlaisena tieteellisyyden automaattisesti takaavana taikakaluna, vaikka menettelyä on myös kritisoitu (esim. Boots 1996; Berg 2001), muun muassa ajasta ja paikasta riippumattoman objektiivisuuden harhakuvittelusta ja soveltamattomuudesta pienille kielialueille. Yksittäisen lehden näkökulmasta on kuitenkin vaikea keksiä toimivampaa menettelyä, jonka kautta tarjotut kirjoitukset kävisivät läpi perustellulta tutkimukselta edellytetyn tutkijayhteisön kontrollin. Ainakaan omasta näkökulmastani vaihtoehto, jossa toimittajana yksin päättäisin maantieteen eri aloja edustavien kirjoitusten laadukkuudesta, ei kuulosta mielivaltaisuudessaan houkuttelevalta.

Käytännössä vieläkin ongelmallisempi on nähdäkseni Vuokon ehdotus *Terran* lukijaystävällisyyden parantamiseksi lähdeviittauksia tekstistä karsimalla. Voi olla, että viittaukset katkaisevat tottumattoman lukijan ajatuksenjuoksun, mutta tieteellisessä kanssakäymisessä ne ovat kuitenkin hyvin käytännöllinen keino avata lukijalle mahdollisuus tarkistaa, että argumentit pohjautuvat tiedeyhteisössä aiemmin esitettyihin teorioihin, menetelmiin ja tutkimustuloksiin. En omasta puolestani jaksa uskoa, että *Terrassa* viljeltäisiin muihin tieteellisiin lehtiin verrattuna rasittavan pal-

jon turhia ja pelkästään ”brassailumielessä” käytettyjä viitteitä.

Varteenotettavin osa Vuokon kritiikistä kohdistuu *Terran* kirjoitusten luettavuuden toimitukselliseen parantamiseen ja lehden ulkoasun kohentamiseen. On sinällään kiinnostavaa, että Vuokon ikään kuin isällisenä neuvona tarjoama kuvaus kunnollisesta editointiprosessista on aikalailla tarkka kuvaus monivaiheisesta prosessista, jonka *Terrassa* julkaistavat artikkelit ja katsaukset käyvät rutiinomaisesti läpi. ”Idealistisen” tieteellisen toimitustyön (ks. Rydman 2006) realismia on, että monien käsikirjoitusten rakenteelliseen, sisällölliseen ja kielelliseen editointiin toimittajalta palautta aikaa mitataan usein ennemminkin päivissä kuin tunneissa. Tyylejä tekstien hiomiseen on tietysti monia, mikä on nähtävissä myös eri toimittajien vastuulla olleista *Terran* viime vuosien numeroista. Lehden edeltävä päätoimittaja suosi itseäni huomattavasti radikaalimpaa käsikirjoitusten oikomista selkokielisiksi, kun taas omassa toimitustyössäni olen pyrkinyt antamaan enemmän tilaa kirjoittajien omille, joskus hieman koukeroisillekin kirjoitustavoille ja -tyyleille. Otaksuisin, että tyylillisten vapausasteiden antaminen vetää lehteen enemmän hyviä kirjoittajia, kun taas kaavamaisemman oikomisen etuna saattaa olla parempi ymmärrettävyys maallikkolukijoiden kannalta – mielipiteitä lienee tässäkin asiassa useita.

Mitä taas tulee lehden informatiivisuutta lisäävään ja lukemaan inspiroivaan kuvitukseen, kehittämisen varaa on epäilemättä rutkasti. Näin siitän huolimatta, että normaaliin toimitustyöhön kuuluvana käytäntönä *Terrassa* on patistella kirjoittajia hankkimaan juttuihinsa esimerkiksi karttoja tai valokuvia. Varovaisena puolustuksena on myös sanottava, ettei *Terra* edusta ainakaan kuvituksen runsauden puolesta tieteellisten lehtien pohjasakkaa (tätä todistaa ainakin Vuokon puheenvuoron inspiroima graafisen ilmeen tarkastelukierros Kumpulän tiedekirjastossa). On epäreilua verrata *Terraa* vain ja ainoastaan vähintäänkin monikymmenkertaisilla resursseilla toimitettuihin ja toimin-

taidealtaan tyystin erilaisiin *Natureen*, *Scienceen* ja suomalaisiin ”koko kansan” tiedelehtiin!

Lehden lukijaystävällisyys ja tieteellinen tasokkuus eivät saisi olla toisilleen vastakkaisia asioita – tästä lienemme Seppo Vuokon kanssa yhtä mieltä. Vuokon odotukset kohdistuvat lehteen, joka esittelisi kansantajuisesti mitä maantiede tutkii. Itse olen ottanut vastaan *Terran* päätoimittajuuden tehdäkseeni tieteellistä lehteä, jossa keskustelua käyvät akateemiset maantieteilijät keskenään ja ei-akateemisten kollegoidensa kanssa. Ei ole tietystikään aivan yksinkertainen yhtälö kasata kokoon kaikkia miellyttävää lehteä tieteenalalla, jossa kiinnostuksen kohteet ovat monet ja odotukset alan kotimaisen ykköslehden suhteen kovasti poikkeavat. Eräs askel kohti kompromissia saattaisi olla linjaus, jossa lehden artikkeliosasto profiloitaisiin ”ammattimaantieteilijöille”, kun taas muualla lehdessä olisi suositeltavaa pitää ensisijaisesti mielessä *Terraa* lukevat maallikkoveljet ja -siskot.

KIRJALLISUUS

- Berg, L. D (2001). Masculinism, emplacement, and positionality in peer review. *The Professional Geographer* 53: 4, 511–521.
- Boots, B. (1996). Referees as gate keepers: some evidence from geographical journals. *Area* 28: 2, 177–185.
- Husso, K. (2000). Tieteellinen kirjoittaminen: *Terran* artikkelit ja katsaukset. *Terra* 112: 4, 215–216.
- Raento, P. (2004). *Terran* tekemisen linja ja haasteet. *Terra* 116: 4, 257–262.
- Rydman, J. (2006). Kannattaako julkaista suomeksi? *Tieteessä Tapahtuu* 24: 2, 46.
- Vuokko, S. (2006). Terveisiä Terralle. *Terra* 118: 2, 110–111.
- Vuolteenaho, J. (2005). Suomalainen maantiede goes global – mihin tarvitaan *Terraa*? *Terra* 117: 4, 245–246.

JANI VUOLTEENAHO
Terran päätoimittaja